

Єрохін О. П.,

*аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СУБ'ЄКТИ СУБСИДАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Питання притягнення до субсидіарної відповідальності за доведення до банкрутства є одним із найскладніших у господарському судочинстві.

Визначення кола осіб, які можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство, є одним із важливих питань, від якого залежить ефективність механізму захисту прав кредиторів та забезпечення можливості захисту їх прав у процедурі банкрутства юридичних осіб.

Верховний Суд у постанові від 03 грудня 2025 року у справі № 910/2911/18 сформував розширений та глибокий підхід до визначення суб'єктів цього правопорушення, у частині визначення суб'єктного складу осіб, які можуть бути притягнені до субсидіарної відповідальності, суттєво розширивши та конкретизувавши коло осіб, які можуть бути до неї притягнені.

Перш за все, Верховний Суд наголошує, що субсидіарна відповідальність у процедурі банкрутства має **деліктну природу**. Це означає, що нестача майна боржника для розрахунку з кредиторами поповнюється за рахунок стягнення шкоди з осіб, чії неправомірні рішення, дії або бездіяльність призвели до неплатоспроможності.

Головна мета такого механізму – не лише захист інтересів кредиторів, але й стимулювання добросовісної поведінки керівництва та власників.

Частина 2 статті 61 Кодексу України з процедур банкрутства (надалі – КузПБ) встановлює, що у разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії, на таких осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Верховний Суд виокремив три категорії суб'єктів правопорушення, які передбачені зазначеною нормою КУзПБ:

- 1) засновники (учасники, акціонери) боржника;
- 2) керівники боржника;
- 3) інші особи, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають змогу іншим чином визначати його дії.

Водночас Суд підкреслив, що наведене законодавче формулювання не є вичерпним переліком, а лише окреслює мінімальне коло суб'єктів.

Системний аналіз норм дозволив Суду зробити висновок: що до осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у зв'язку з доведенням його до банкрутства, відносяться будь-які особи, внаслідок дій або бездіяльності яких стало банкрутство юридичної особи.

Одним із найбільш значущих висновків вказаної постанови є запропонована Верховним Судом класифікація суб'єктів субсидіарної відповідальності на дві групи, яка здійснена за критерієм наявності або відсутності формалізованих зв'язків із боржником.

Перша група це особи з формалізованим зв'язком.

До першої групи Верховний Суд відносить засновників (учасників, акціонерів) та інших осіб, які відповідно до закону за своїм юридичним статусом та відповідно до установчих документів мають право безпосередньо давати обов'язкові для виконання боржником вказівки, приймати рішення, видавати розпорядження чи накази.

Особи цієї групи у різних законодавчих актах України іменуються по-різному, про що суд спеціально підкреслює для забезпечення правової визначеності, а саме:

– відповідно до статті 1 КУзПБ, як «заінтересовані особи стосовно боржника»;

– відповідно до статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», статті 14.1.159 Податкового кодексу України, статті 52 Закону України «Про банки та банківську діяльність», як «пов'язані особи»;

– відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», як «кінцевий бенефіціарний власник (контролер)».

Таке зіставлення із суміжним законодавством є методологічно важливим, адже дозволяє уникнути суто формального підходу до визначення кола суб'єктів і наповнити його конкретним змістом через усталені правові категорії, що вже мають своє тлумачення в судовій практиці та доктрині.

Друга група: особи без формалізованого зв'язку.

До другої групи Верховний Суд відносить інших осіб, які не мають формалізованих зав'язків із юридичною особою – боржником, однак мають змогу іншим чином визначати та впливати на поведінку боржника в господарських відносинах.

Такі особи самостійно або спільно з іншими особами визначають волю боржника щодо здійснення або утримання від здійснення певних дій.

Включення цієї групи до суб'єктного складу субсидіарної відповідальності є, найбільш принциповим та далекосяжним за своїми практичними наслідками висновком Верховного Суду.

Він фактично означає, що відсутність формального юридичного статусу (учасника, директора, члена наглядової ради тощо) не є підставою для звільнення від субсидіарної відповідальності, якщо особа фактично впливала на поведінку боржника.

Окремої уваги заслуговує висновок Верховного Суду про можливість притягнення до субсидіарної відповідальності осіб, які отримали вигоду від протиправної або недобросовісної поведінки керівника чи засновників боржника, навіть якщо самі вони безпосередньо такої поведінки не вчиняли.

Суд формулює критерій суб'єкта субсидіарної відповідальності в цьому контексті так: суб'єктом субсидіарної відповідальності може бути особа, яка отримала істотну (відносно масштабу діяльності боржника) вигоду у вигляді збільшення активів, яка не могла б утворитися у випадку відповідності дій засновників та керівника боржника закону, в тому числі принципу добросовісності.

До таких осіб Верховний Суд відносить тих, хто отримав істотний актив боржника на підставі актів, рішень, правочинів, прийнятих засновниками чи керівником боржника на шкоду інтересам останнього та його кредиторів.

Конкретні прояви такої поведінки, що формують підстави для притягнення до відповідальності, суд описує через невичерпний перелік, який включає, зокрема:

- прийняття ключових ділових рішень з порушенням принципів добросовісності та розумності, в тому числі укладання правочинів на завідомо не вигідних умовах або з особами, завідомо нездатними виконати свої зобов'язання;
- надання вказівок щодо вчинення явно збиткових операцій;
- призначення на керівні посади осіб, результат діяльності яких явно не відповідає інтересам юридичної особи;
- створення і підтримання системи управління боржником, спрямованої на систематичне отримання вигоди третьою особою на шкоду боржнику і його кредиторам;
- використання документообігу, який не відображає реальних господарських операцій;
- використання і розпорядження майном боржника як своїм особистим, нехтуючи інтересами кредиторів.

Наведений перелік відповідає загальному підходу Верховного Суду до оцінки суб'єктного складу субсидіарної відповідальності: вирішальним є не формальна відповідність дій особи певному переліку, а їхній фактичний вплив на долю боржника та кредиторів.

Принципово важливим процесуальним висновком Верховного Суду є вимога індивідуалізованого підходу до визначення суб'єкта відповідальності.

Суд прямо вказує, що кожна дія або бездіяльність, яка стала причиною неплатоспроможності боржника, має визначатися окремо, так само як і особи, причетні до такої дії (бездіяльності).

Це означає неприпустимість притягнення всіх пов'язаних з боржником осіб до субсидіарної відповідальності без встановлення конкретної причетності кожної з них до тих чи інших дій або бездіяльності.

Водночас цей принцип діє і у зворотному напрямку – неприпустимо звільняти особу від відповідальності лише на підставі відсутності у неї формального статусу, не дослідивши питання про її фактичний вплив на боржника.

Позиція Верховного Суду щодо суб'єктного складу субсидіарної відповідальності має суттєві практичні наслідки для різних учасників господарського обороту.

Для арбітражних керуючих відкривається значно ширші можливості при визначенні кола осіб, до яких може бути подана заява про притягнення до субсидіарної відповідальності. При цьому, необхідно забезпечити належне обґрунтування причетності кожної конкретної особи до дій або бездіяльності, що призвели до банкрутства. Недостатнім є лише посилення на формальний зв'язок особи з боржником – необхідно доводити конкретний вплив на його діяльність.

Для осіб, що фактично контролюють бізнес через номінальних керівників або учасників, постанова є однозначним сигналом: наявність такого «буферного шару» не захищає від субсидіарної відповідальності, якщо буде доведено реальний вплив на прийняття управлінських рішень.

Для кредиторів у справах про банкрутство сформульована позиція відкриває можливість більш ефективного захисту своїх прав шляхом притягнення до відповідальності реальних контролерів боржника, а не лише номінальних посадових осіб, які нерідко є «технічними» і не мають власного майна, достатнього для задоволення вимог кредиторів.

Для господарських судів позиція Верховного Суду формулює чіткий алгоритм: при розгляді заяви про притягнення до субсидіарної відповідальності суд зобов'язаний дослідити не лише формальний статус особи, а й реальний характер її зв'язків з боржником, фактичну участь у прийнятті ключових рішень, отримання вигоди від відповідних операцій.

Постанова Верховного Суду від 03 грудня 2025 року у справі № 910/2911/18 є важливим кроком у розвитку вітчизняної доктрини та практики притягнення до субсидіарної відповідальності у справах про банкрутство.

Суд, у частині визначення суб'єктного складу цієї відповідальності, послідовно відстоює змістовний підхід над формальним: вирішальним є

не юридичний статус особи, а її реальний вплив на боржника та причинно-наслідковий зв'язок між її діями або бездіяльністю та банкрутством.

Список використаних джерел:

1. Верховний Суд. Постанова від 19.06.2024 у справі № 906/1155/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120341855> (дата звернення: 26.03.2026).
2. Верховний Суд. Постанова від 03 грудня 2025 року по справі № 910/2911/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132552557> (дата звернення: 26.03.2026).
3. Верховний Суд. ОГЛЯД практики застосування Верховним Судом норм про субсидіарну відповідальність у справах про банкрутство (актуальна судова практика). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/2022_05_24_K_GS_oglyad_subs_vidp_07_12_2021.pdf.
4. Жуков С. Солідарна та субсидіарна відповідальність у справі про банкрутство. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Solid_subsid_vidpovid.pdf.
5. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII: станом на 11 берез. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 26.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-621-1-45>

Кубарєв М. Д.,

аспірант кафедри державно-правових і гуманітарних наук

Навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ (ОСІБ) З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Ефективність діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції в органах місцевого